

آسیب‌شناسی مقالات پژوهشی بانوان در حوزه غدیر خم در دهه‌های ۷۰ تا ۹۰ شمسی

فهیمة جعفری جبلی^۱

چکیده

اخبار فراوانی درباره واقعه غدیر خم توسط راویان زن نقل شده که گویای تلاش گسترده بانوان در پاسداری از این رویداد مهم و تاریخی است. در قرن‌های اخیر نیز بانوان به بحث و نظر در مورد غدیر خم پرداخته‌اند. در نوشتار پیش رو، مقالات پژوهشی بانوان در حوزه غدیر خم در دهه‌های ۷۰ تا ۹۰ شمسی، بررسی آماری گردیده و ضمن تحلیل چکیده مقالات، سیر رویکرد آنها تبیین شده است. در این تحقیق، از روش فراتحلیل استفاده شده و پایگاه مقالات نورمگز، به عنوان منبع جمع‌آوری مقالات، مورد استفاده قرار گرفته است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که در بازه زمانی مورد نظر در این نوشتار (۱۳۹۷ - ۱۳۷۹ ش)، تعداد مقالات بانوان در موضوع غدیر خم، روندی صعودی داشته و تنوع رویکردهای مقالات در طی این سال‌ها، قابل توجه است. بیشترین تعداد مقاله، در دهه نود، و با رویکرد ادبی و رویکرد تاریخی، و سپس رویکرد کلامی و روایی بوده است. رویکرد بانوان به مطالعه غدیر خم، از سال ۱۳۹۰، به تدریج از نگاه تاریخی، قرآنی و روایی، به سمت و سوی مباحث کلامی - اعتقادی و مردم‌شناسی رفته است.

واژگان کلیدی: امیرالمومنین علیه السلام، غدیر خم، آسیب‌شناسی مقالات، بررسی آماری، پژوهش‌های بانوان.

۱. دانش‌آموخته سطح سه رشته تبلیغ گرایش حج، جامعة الزهراء علیها السلام، قم، ایران؛ fg30304040@gmail.com

مقدمه

درباره امام علی علیه السلام، کتاب‌ها، مقالات و حتی کتابشناسی‌های زیادی نوشته شده و امر جانشینی ایشان و رخداد غدیر خم، همواره مورد توجه اقشار متفاوت پژوهشگران و نیز پژوهش‌هایی در سطوح مختلف بوده است. برخی از این پژوهش‌ها در قالب کتاب، برخی در قالب مقاله و بعضی نیز به عنوان پایان‌نامه ارائه شده است. هرچند در طول ادوار گذشته، حجم انبوهی از پژوهش‌ها و تحقیقات ارزنده علمی، توسط نویسندگان مسلمان و غیرمسلمان در موضوع غدیر خم به انجام رسیده است، اما این تحقیق بر آن است تا پژوهش‌های بانوان با موضوع غدیر خم را که در طول سه دهه اخیر، در نشریات ایران به چاپ رسیده است، مورد توجه قرار دهد و بتواند پاسخگوی این سؤال باشد که: «سیر مقالات پژوهشی بانوان در حوزه غدیر خم در دهه‌های ۷۰ تا ۹۰ چگونه است؟». در بررسی‌های انجام شده در مورد این موضوع، پیشینه‌ای یافت نشد و می‌توان ادعا کرد نوشتار حاضر، در این عرصه، کار جدیدی به شمار می‌رود. جمع‌آوری تمام مقالات بانوانی که به موضوع غدیر خم توجه کرده‌اند، کاری زمان‌بر، دشوار و نیازمند پیگیری است؛ از همین رو، محدوده زمانی خاصی تعیین شد. در ارائه همه مباحث، حتی در پرداختن به محتوای مقالات، «عنصر زمان» که از ویژگی‌های مهم روش تحقیق تاریخی است، مورد توجه قرار گرفت و تلاش شد پس از گونه‌شناسی مقالات، از هر یک نمونه‌ای ارائه شود. بر این اساس، جامعه آماری این تحقیق، به مقالاتی اختصاص یافت که بانوان به تنهایی و یا به صورت کار مشترک بانوان و آقایان، درباره غدیر خم نگارش یافته و در پایگاه «نورمگز»، به عنوان یکی از جامع‌ترین بانک‌های اطلاعات علوم اسلامی و انسانی، ثبت شده است. در بررسی نهایی معلوم شد که فراوانی مقالات یافت شده، ۶۵ مورد است. برای دستیابی به هدف مقاله، در این نوشتار، «روش تحقیق فراتحلیل» به عنوان یک شیوه پذیرفته شده در حوزه علوم انسانی است (عابدی و همکاران، ۱۳۸۵، ص ۱۲۲) مورد استفاده قرار گرفت. «فراتحلیل» روشی است که اولاً: در آن، تغییرپذیری موجود در نتایج مطالعات و پژوهش‌های انجام شده اندازه‌گیری می‌شود تا بتوان بر اساس اطلاعات حاصله، خلاصه‌ای کلی و آماری از نتایج آنها ارائه نمود. ثانیاً با به کارگیری این روش، می‌توان متغیرهای موجود

در پژوهش را معین نموده و تغییرات موجود در بین یافته‌های پژوهش‌های متعدد را تبیین کرد. (زاهدی و محمدی، ۱۳۸۴، ص ۵۸)

جامعه کنونی ما که از آن به عنوان جامعه‌ای در حال گذار یاد می‌شود و در چالش میان سنت و مدرنیته گرفتار آمده است، تحول و دگرگونی را در همه ابعاد، به ویژه در حوزه تربیت انسانی تجربه می‌کند. بروز و حضور مدرنیته، همه جلوه‌های زندگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد: نوع رسانه و محتوای آن، خانواده و محتوایش و همچنین نوع و محتوای مطالب آموزشی و نوع و محتوای اقتصاد، از جمله عوامل تأثیرگذار در این میان است. «مدرنیته به واسطه عمق و ژرفای تقابلی که با اساس مؤلفه‌های تربیت اسلامی دارد، در تضاد آشکار با تحقق تربیت اسلامی است. این نکته مهم را می‌توان در پس تشریح اصول، مبانی و اهداف «تربیت اسلامی» و «مدرنیته» روشن ساخت؛ چراکه تربیت اسلامی، مهم‌ترین دغدغه ما است که بر مبنای ایده «تعالی و صیوروت» بنا شده است و مدرنیته بی‌محابا، به فرهنگ اسلامی-ایرانی هجوم برده و مبتنی بر ایده «حلولی و این جهانی» است.» (کیانی، ۱۳۹۲، ج ۱، ص ۱)

این پژوهش قصد دارد تصویری از حوزه مطالعاتی غدیر خم توسط بانوان در سه دهه در ایران ارائه دهد تا خوانندگان با مطالعه این اثر بتوانند نگاهی جامع نسبت به این موضوع در بازه زمانی خاص توسط بانوان به دست آورند.

جامعه آماری

در این پژوهش، آن بخش از مقالات بانوان که به حوزه علوم انسانی پرداخته، مورد توجه قرار گرفته است. گستردگی حجم و نیز تعداد مقالات، همچنین فرصت زمانی کوتاه باعث شد تا تنها چکیده‌های مقالات در جامعه آماری قرار گیرد. محدوده این نوشتار، به مقالاتی اختصاص یافته که در بازه زمانی سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۹۷ تألیف شده است.

مقایسه رویکردها در سال‌های مختلف

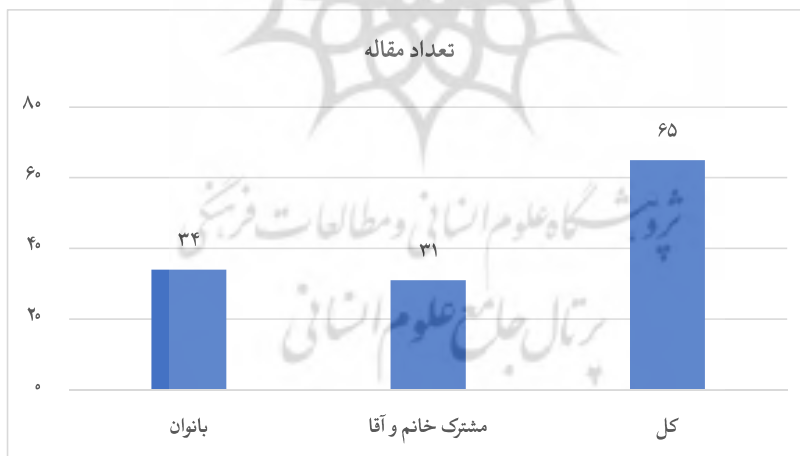
مقالات نوشته شده علمی پژوهشی بانوان در حوزه غدیر خم در دهه‌های ۷۰، ۸۰ و ۹۰، با رویکردهای متفاوتی نگاشته شده است که می‌توان آنها را در پانزده عنوان ذیل دسته‌بندی

نمود: قرآنی، روایی، تفسیری، کلامی، تاریخی، ادبی، هنری، جغرافیایی، ادبیات عرب، مردم‌شناسی و مقالاتی از نوع ترکیبی: قرآنی-روایی، روایی-تاریخی، کلامی-عرفانی، کلامی-تاریخی و کلامی-تفسیری.

در دهه ۷۰، مقالات با چهار رویکرد: هنری، روایی، قرآنی-روایی و کلامی-عرفانی ارائه شده‌اند. در دهه ۸۰، ده رویکرد: روایی، تاریخی، علوم قرآن، کلامی، ادبی، هنری، ادبیات عرب، روایی-قرآنی، کلامی-تاریخی، کلامی-تفسیری و در دهه ۹۰ نیز سیزده رویکرد متفاوت احصاء شد که عبارت‌اند از: علوم قرآنی، روایی، تفسیری، کلامی، تاریخی، ادبی، هنری، جغرافیایی، ادبیات عرب، مردم‌شناسی و مقالاتی از نوع ترکیبی: روایی-تاریخی، کلامی-عرفانی و کلامی-تفسیری.

در آغاز، توجه به حجم و تعداد تألیفاتی که از بانوان در قالب مقاله، اختصاص به غدیر و مباحث پیرامون آن دارد، ضروری به نظر می‌رسد. نمودار زیر بیانگر این مهم است.

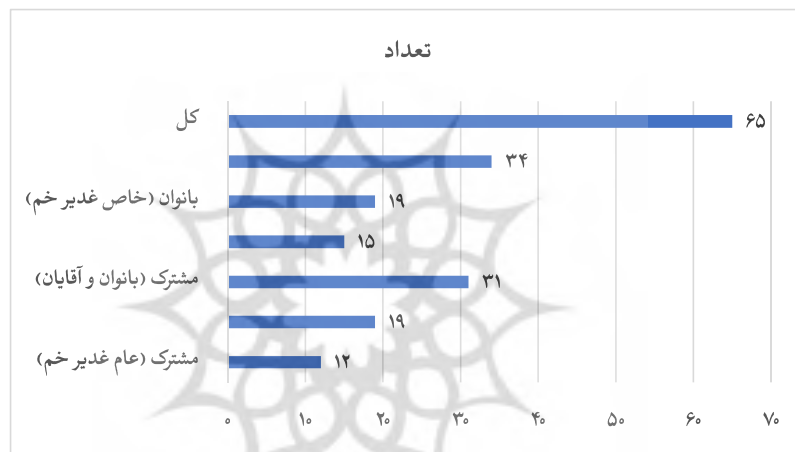
نمودار ۱- آمار کل مقالات مورد پژوهش

توصیف کلی مقالات

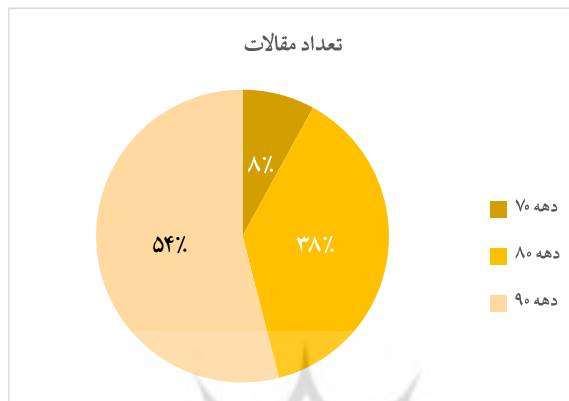
تعداد مقالات مورد نظر در این پژوهش، ۶۵ مقاله است که شامل مقالات بانوان و همچنین کار مشترک آنها با آقایان است. از این تعداد، ۳۱ مورد به مقالات مشترک اختصاص دارد و ۳۴ مقاله، توسط بانوان پدید آمده است.

نمودار ۲- فراوانی مقالات (عام و خاص)

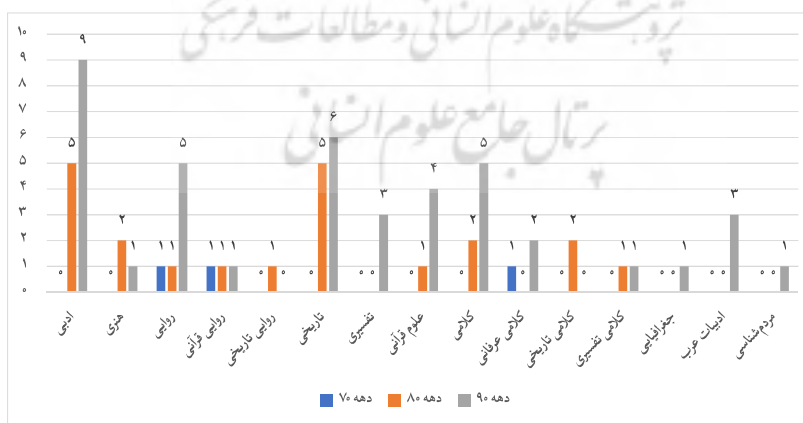
مقالات مورد نظر این پژوهش، به صورت عام یا خاص، به موضوع غدیر خم پرداخته‌اند. بدین شرح که از مجموع ۳۴ اثر نگارشی بانوان، ۱۹ مقاله، اختصاص به اصل موضوع غدیر خم دارد. ۱۵ مقاله نیز به شکل عام، بدین موضوع پرداخته است؛ به این معنا که غدیر خم، بخشی از موضوع مقاله را به خود اختصاص داده است. از تعداد ۳۱ نگاشته مشترک (بانوان و آقایان)، ۱۹ مقاله، خاص غدیر خم و ۱۲ مقاله، رخداده غدیر را بخشی از کار خود قرار داده‌اند.

نمودار ۳- فراوانی مقالات بر اساس دهه‌ها و با مقیاس درصد است.

حجم نگارش این مقالات، در طی سال‌ها و دهه‌های متفاوت، فراز نشیب‌هایی داشته است. در دهه‌ی ۷۰، پنج مقاله و در دهه‌ی ۸۰، بیست و پنج مقاله و در دهه‌ی ۹۰، تعداد سی و پنج مقاله تدوین شده است. در این میان بیشترین تعداد مقالات مربوط به دهه ۹۰ و سال ۱۳۹۳ است. به طوری که در سال ۱۳۹۳ بیشترین حجم مقاله را، با انواع متفاوت رویکردها می‌توان مشاهده کرد.

نمودار ۴- فراوانی رویکرد مقالات در دهه‌ها

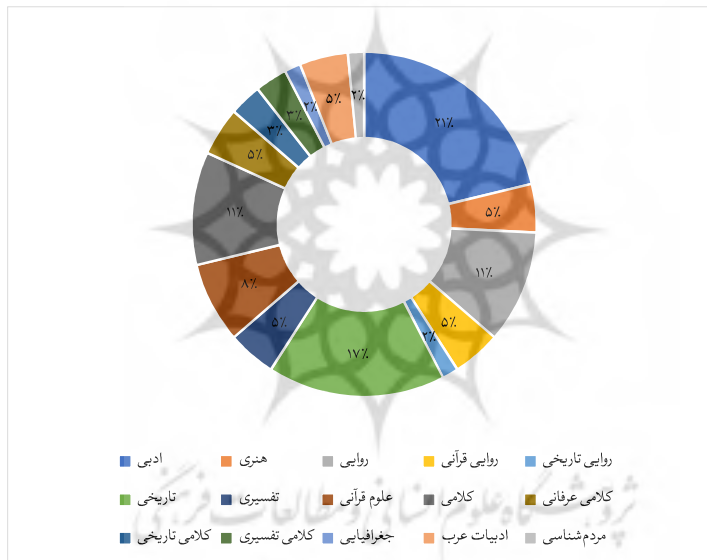
در تفصیل این مسئله می‌توان نمایی به صورت ذیل بر اساس سال، تعداد و رویکرد مقالات مرتبط، ارائه کرد:

- سال ۱۳۷۹، سه مقاله با رویکرد کلامی - عرفانی، روایی و قرآنی - روایی؛
- سال ۱۳۸۰، دو مقاله با رویکرد هنری و قرآنی - روایی؛
- سال ۱۳۸۱، یک مقاله با رویکرد هنری؛
- سال ۱۳۸۲، مقاله‌ای یافت نشد؛
- سال ۱۳۸۳، یک مقاله با رویکرد کلامی - تاریخی؛
- سال ۱۳۸۴، دو مقاله با رویکرد تاریخی و قرآنی - روایی؛
- سال ۱۳۸۵، یک مقاله ادبی؛
- سال ۱۳۸۶، سه مقاله با نگاهی ادبی، تاریخی، کلامی؛
- سال ۱۳۸۷، یک مقاله با رویکرد کلامی
- سال ۱۳۸۸، سه مقاله با رویکردهای علوم قرآن، ادبی و کلامی - تفسیری؛
- سال ۱۳۸۹، هفت مقاله، شامل سه مقاله با موضوع تاریخی، یک مقاله کلامی - تاریخی، دو مقاله ادبی و یک مقاله روایی؛
- سال ۱۳۹۰ شش مقاله، شامل دو مقاله ادبی، یک مقاله تاریخی، یک مقاله کلامی، یک مقاله ادبیات عرب و یک مقاله با موضوع علوم قرآن؛
- سال ۱۳۹۱، یک مقاله با موضوع ادبی؛
- سال ۱۳۹۲، چهار مقاله، به صورت دو مقاله ادبی و یک مقاله کلامی و یک مقاله مردم‌شناسی؛
- سال ۱۳۹۳، نه مقاله شامل: دو مقاله تاریخی، دو مقاله ادبی، دو مقاله کلامی و در موضوعات ادبیات عرب و علوم قرآنی و تفسیر، هر کدام، یک مقاله؛
- سال ۱۳۹۴، هشت مقاله با موضوعات روایی، کلامی، تفسیری، تاریخی، علوم قرآنی، ادبیات عرب، روایی - تاریخی و کلامی - تفسیری؛
- سال ۱۳۹۵، هشت مقاله در رویکرد تفسیری، روایی، تاریخی جغرافیایی، هنری، ادبی و کلامی - عرفانی؛

- سال ۱۳۹۶، چهار مقاله با رویکرد روایی، تاریخی، کلامی - عرفانی و علوم قرآنی؛
 - سال ۱۳۹۷، یک مقاله روایی.

مرور فراوانی مقالات در این سه دهه حکایت از آن دارد که در سال ۹۱، یک مقاله و در سال ۹۲، چهار مقاله، در سال ۹۳ و ۹۴، به ترتیب نه و هشت مقاله و در سال‌های ۹۵ و ۹۶ و ۹۷، به ترتیب هشت و چهار و یک مقاله به چاپ رسیده، اما در کل دهه ۷۰، فقط شش مقاله یافت شده است. جدول شماره ۵، بیانگر فراوانی مقالات در طول بازه زمانی این مقاله است.

نمودار ۵ - درصد رویکردها از تعداد کل مقالات

نگاهی مقایسه‌ای بین مقالات نوشته شده با موضوع غدیر خم در دهه‌های ۷۰، ۸۰ و ۹۰، بیانگر آن است که در این سه دهه، تعداد مقالات، افزایش یافته است؛ به طوری که در دهه ۷۰، پنج مقاله و در دهه ۸۰، بیست و پنج مقاله و در دهه ۹۰، سی و پنج مقاله به نگارش درآمده است. همچنین از جهت رویکرد، در دهه ۷۰، رویکردها محدودتر و بیشتر نویسندگان از دریچه روایی و قرآنی به رخداد غدیر نگریسته‌اند. این بدان معناست که هنوز ابعاد دیگر غدیر خم مورد توجه قرار نگرفته است؛ در حالی که در دهه ۸۰، تنوع رویکردها مشاهده

می‌شود. در این دهه، رویکردهای تاریخ، کلام و ادبیات، بیشترین نوع نگارش‌ها را به خود اختصاص داده است.

در دهه ۹۰، این تنوع رویکردی افزایش پیدا کرده و علاوه بر رویکردهای دهه‌های قبل، نگاه‌ها بیشتر به عرصه‌های تفسیری، عرفانی، جغرافیایی، ادبیات عرب و مردم‌شناسی ورود پیدا کرده است. رویکردهای روایی، تاریخی، کلامی و ادبیات، بیشترین نوع رویکردها در این دهه است. این مطالب نشان می‌دهد که در طی این دهه‌ها، سؤالات جدیدی در ابعاد دیگر غدیر خم مطرح شده که توجه نویسندگان را به این عرصه‌ها جلب کرده است. این تغییر رویکردها و تحولات در آثار و تألیفات مؤسسات آموزشی - پژوهشی و حوزه‌های علمیه کشور، نمایان است. برخی از عوامل بیرونی، تحولات اجتماعی، رشد و توسعه وسایل ارتباط جمعی و نیازهای جدید از یک سو و حضور پررنگ بانوان از سویی دیگر، باعث شده است ابعاد دیگری از غدیر خم مورد تحلیل و توجه بانوان پژوهشگر قرار گیرد.

با توجه به جدول و آمار ارائه شده با موضوع محور رویکردهای مقالات، می‌توان بدین نتیجه رسید که بیشترین تعداد مقاله‌ها، در دهه ۹۰ و با رویکرد کلامی درباره غدیر بوده است و این بیانگر آن است که تحول چشمگیری در نگرش نویسندگان نسبت به مسائل کلامی - اعتقادی صورت گرفته است که علت این امر را می‌توان در بستر اجتماعی - فرهنگی و تعامل ایران با دیگر سرزمین‌ها جستجو کرد.

از این رو، تحولات روز موجب شد تا شبهات و سؤالات جدیدی درباره غدیر خم، به عنوان یکی از اعتقادات مهم شیعه، در اذهان مردم ایجاد شود. نسل جوان که با افکار و اندیشه‌های دنیای مدرن بیگانه نیست، بیش از هر قشر دیگری، در معرض این تلاطم و دگرگونی قرار دارد. امروزه جوان به دنبال پاسخ پرسش‌هایی است که در حوزه مسائل دینی با آن مواجه شده است. پاسخ به این شبهات فکری - دینی می‌تواند علتی برای این تعدد مقالات کلامی غدیر باشد و شاید بتوان گفت افزایش حضور بانوان «در عرصه‌های علمی» در دهه‌های اخیر از یک طرف و بروز این سؤالات از جهتی دیگر، موجب شده تا بانوان پژوهشگر به دنبال پاسخ این پرسش‌ها برآیند.

نمونه‌هایی از مقالات

پژوهش‌های تاریخی مسلمانان در گذشته، بسیار جدی و قوی نگارش یافته است و این پژوهش‌ها، در نیم قرن اخیر، رو به ضعف نهاده و در دهه‌های کنونی، باز به سمت رشد و بالندگی است؛ با این تفاوت که آنچه رشد داشته، روش تاریخی مدرن است. با نگاهی به عناوین مقالات سال‌های دهه ۷۰ و ۸۰ درمی‌یابیم زمینه‌های تاریخی غدیر، بیشتر مورد نظر پژوهشگران بوده است، اما در دهه ۹۰، زمینه‌های تاریخی که در دو دهه قبل بررسی شده، به عنوان مفروضات قرار گرفته و جای خود را به موضوعات کلامی - اعتقادی داده است.

مقاله‌ای با عنوان «نخستین اندیشه‌های شیعی» توسط خانم ارزینا لالانی نگاشته شده است. لالانی مانند مادلونگ، جریان جانشینی فرزندان و خویشاوندان پیامبر ﷺ را، بعد از ذکر برخی آیاتی که در شان و منزلت امیرمؤمنان ﷺ و اهل بیت ﷺ نازل شده است، بازگو می‌کند و معتقد است: «قرآن، مقامی بس والا را که والاتر از بقیه مؤمنان است، به اهل بیت پیامبر داده است... از نظر شیعه، پیامبر به شیوه خود، مسلمانان را برای این امر آماده کرده و پیش از آنکه به طور رسمی و علنی، انتصاب علی ﷺ را به جانشینی خود اعلام نماید، دلالات و اشاراتی در این مورد داشته است». لالانی در نهایت می‌گوید: «به نظر عجیب می‌آید که پیامبر ﷺ به زعم اهل سنت، جانشینی برای خود تعیین نکرده باشد. اگر چنین بوده باشد، ابوبکر که صریحاً عمر را به جانشینی خود برگزید و حتی آن را به قید کتابت درآورد، بایستی سنت پیامبر را زیر پا نهاده باشد». (لالانی، ۱۳۸۱، ص ۱۲ و ۲۹)

در دهه ۸۰، نگارش مقالات میان رشته‌ای، از جمله، تاریخی با رویکرد کلامی، مد نظر نویسندگان قرار گرفته است. نمونه آن می‌توان مقاله فهیمه فرهنگدور با رویکرد کلامی - تاریخی با عنوان «جانشینی پیامبر ﷺ: انتقال کاریزما» را نام برد. نویسنده در این مقاله، تلاش‌های مخالفان جانشینی پیامبر ﷺ را در قالب نظریه روزمرگی کاریزمای ماکس وبر بررسی کرده است. (فرهنگدور، ۱۳۸۳، ص ۵)

از دیگر آثاری که با رویکرد تاریخی به غدیر پرداخته، مقاله فاطمه سادات ارفع، با عنوان «حامیان ولایت (رثاء بانوان شیعه در حمایت از ولایت)» است. در این مقاله، به معرفی پنج زن

سخنور شیعی در زمان معاویه و فعالیت های آنان پرداخته شده است. از نکات مهم و قابل توجه در خصوص این زنان، شجاعت، درایت، فصاحت و بلاغت در کلام، استفاده از شعر و عبارات متقن برای دفاع از اعتقادات خود، به ویژه حمایت از مقام ولایت و امامت حضرت علی علیه السلام است. یکی از این بانوان، با نام «ام براء» است که از وی به عنوان فردی در تاریخ یاد می شود که تلخ ترین و گزنده ترین سخنان را در مقابل معاویه بیان داشته است. وی در سخنان خود با معاویه، به غضب حکومت از جانب او و خاندانش و ناحق بودن خلافتش اشاره کرده و به دفاع از مقام ولایت حضرت علی علیه السلام و شأن و منزلت ایشان پرداخته است. (ارفع، ۱۳۸۴، ص ۶۹) مقاله «مرز نوآوری و بدعت» تألیف خانم مرضیه پاک روان نیز با رویکرد قرآنی - روایی به غدیر، نگارش یافته است. نویسنده پس از مفهوم شناسی و تعریف عناوین مقاله خود، در قسمتی با عنوان نقد، چنین به بیان جریان غدیر خم پرداخته است: «پیامبر صلی الله علیه و آله در حجة الوداع، در برابر هزاران چشم نظاره گر و گوش شنوای آخرین پیام های وحی، با صراحت، انتقال ولایت خود را به عنوان آخرین نبی الهی به اولین وصی خود، اعلام فرمود». نویسنده ثابت نموده که آیه اکمال، در کتاب های روایی فرقه های اسلامی، مطرح شده و مورد قبول همگان است، اما فرقه های اسلامی ادعا دارند با تغییر زمان، حکم آن تغییر کرده و حکم جدیدی جایگزین شده است و نگارنده در این قسمت، این تغییر حکم را با مفهوم بدعت تطبیق داده است. (پاک روان، ۱۳۸۴، ص ۲۵)

مقاله «خاورشناسان و واقعه غدیر خم» با رویکرد کلامی، کار مشترک ناهید برومند و محمد علی محمدی قره قانی، از جمله این مقالات است. نویسنده معتقد است: «نظر مستشرقان در برخورد با تفکر شیعی، به طور عام و در برخورد با واقعه غدیر خم به طور خاص، نشان از آن دارد که مستشرقان نتوانسته اند به عمق تعالیم ادبیات شیعی، رهنمون شوند و غالب آنچه خاورشناسان درباره شیعه عرضه کرده اند، از طریق منابع غیر شیعی به دست آورده که با نوعی تعصب نیز همراه بوده است». (برومند و محمدی قره قانی، ۱۳۸۶، ص ۱۱۲)

با دقت در نگاهشده های دهه ۸۰ به نظر می رسد از سال ۱۳۸۶، به تدریج توجه بانوان به دیدگاه شرق شناسان درباره غدیر خم، جلب شده است. البته شرق شناسانی که درباره غدیر

خم و جانشینی پیامبر ﷺ سخن گفته‌اند و مکتوباتی دارند تعدادشان کم و محدود است.

(شمس، ۱۳۸۷؛ pajoohe.ir)

نگاه کلامی موجب شده است تا در سال‌های اخیر، ادیبان و شعرا نیز نگاهی نو به غدیر خم داشته باشند و اشعاری با این دیدگاه بسرایند و همچنین غدیره‌های گذشتگان را از این زاویه تحلیل کنند. مقاله‌ای که با رویکرد ادبی، به واقعه غدیر نگریسته و از بعد تاریخی غدیر، فاصله گرفته است مقاله «جایگاه والای امام علی علیه السلام و حقیقت متجلی در غدیر خم در آیین غدیره‌های شریف رضی، ابوفراس همدانی و ابن رومی» کار مشترک رعنا نصیرپور ملکی و حمید والی‌زاده است. در این نوشتار، نویسنده تلاش داشته با نگاهی نو به ترجمه و تحلیل اشعار، تصویری راستین از احساس فطری و خرد پاک این شاعران بزرگ نسبت به واقعه غدیر خم و جایگاه والای امیرالمؤمنین علیه السلام ارائه نماید. (نصیرپور و والی‌زاده، ۱۳۹۲، ص ۱۰۳)

در عصر حاضر، نگاه تقریب مذهبی^۱ و برون‌دینی در ایران و دیگر جوامع، توجه اندیشمندان و نخبگان را به خود جلب کرده است. «بررسی واقعه غدیر خم در شعر شاعران مسیحی»، عنوان مقاله‌ای با رویکرد ادبی است که نگاه برون‌دینی دارد. این مقاله، به احوال و اشعار چند تن از شاعران مسیحی که به خیل غدیره‌سرایان پیوستند، از جمله پولس سلامه، عبدالمسیح الانطاکی، جورج شکور، جوزف هاشم و... اشاره دارد. (شریفیان و مجیدی، ۱۳۹۲، ص ۱۲۱)

از دیگر مقالاتی که در راستای پاسخگویی به شبهه افکنی‌های فضای مجازی و با رویکرد جغرافیایی تدوین شده است، مقاله «هواشناسی غدیر» است. نویسنده مقاله، این شبهه که «واقعه غدیر خم، مصادف با اسفندماه بوده و در این فصل، هوا گرم نیست، پس غدیر و امر جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله واقعیت ندارد» را صحیح نمی‌داند و در پاسخ بدان می‌گوید: «گرمای هوا در زمستان در آن منطقه جغرافیایی، بعد علمی و عقلی یا عادی ندارد. در روز غدیر، با استناد

۱. «امروز دنیای اسلام، نیازمند تقریب مذاهب است. در این تقریب، همان‌طور که مکرر گفته شده، غرض این است که فرقه‌های اسلامی، در مقام فکر و اعتقاد، به یکدیگر نزدیک شوند. ای بسا برخی از تصورات فوق نسبت به یکدیگر، با مباحثه و مذاکره، به استنتاج خوبی منتهی بشود. شاید بعضی از سوء تفاهم‌ها برطرف و بعضی از عقاید، تعدیل و بعضی از افکار، به طور واقعی به هم نزدیک بشود. البته اگر این بشود، بسیار بهتر از هر شکل دیگر است. حداقل این است که بر روی مشترکات تأکید بشود. این گفتگوها و مذاکرات، کمترین فایده‌اش این خواهد بود؛ بنابراین، باید از طرح مسائل تفرقه‌انگیز خودداری بشود.» (بیانات مقام معظم رهبری در گردهمایی نخستین دوره شورای عالی مجمع تقریب بین المذاهب الاسلامیه، ۱۳۷۰/۰۷/۰۱)

به روایات اهل سنت، هوا به شدت گرم بوده است و انکار گرمی هوا، مساوی با تکذیب صحت صحاح و بی‌تأثیر در رخداد غدیر خم می‌باشد». (مکی، موسوی واعظ و آهنگران، ۱۳۹۵، ص ۶۵)

البته اختلافات درون مذهبی (بین فرقه‌های شیعی و بین فرقه‌های اهل سنت) و برون مذهبی (بین شیعه و سنی) را می‌توان یکی دیگر از دلایل روی آوردن به رویکردهای کلامی در تألیفات غدیری بیان کرد. همچنین از طرفی، افزایش حضور بانوان در عرصه‌های علمی و نگاه تمدنی اسلام^۱ و تشویق به تبادل آرا و اندیشه‌ها، ضرورت تألیف مقالات با نگاهی تمدنی را دوچندان نموده است. هجده‌هایی^۲ که به ارزش‌های دینی و ملی وارد می‌شود، دستگاه‌های حکومتی، مراکز آموزشی^۳ و مؤسسات علمی - پژوهشی^۴ را بر آن داشته تا با آسیب‌شناسی جدی نسبت به این امور، نقایص و کمبودها را اعلام کنند.

از جمله مقالاتی که روش‌شناسی علامه امینی در کتاب «الغدیر» به واقعه غدیر خم را به تصویر کشیده است، مقاله‌ای با رویکرد حدیثی است که به «روش‌شناسی استنادهای علامه امینی در اثبات ولایت امام علی علیه السلام در الغدیر» پرداخته است. علامه امینی در کتاب الغدیر، در همه استنادها، افزون بر واقعه غدیر خم و انتصاب حضرت علی علیه السلام برای جانشینی، به بیان فضایل ایشان پرداخته و همچنین در مسیر اثبات ولایت، شعرهایی از شاعران ذکر کرده است. «البته در بیان نام شعرا، تنها به گروهی از شاعران بسنده نمی‌کند و اشعاری از شاعران عامی و دانشمند، عرب و غیرعرب، مسلمان و غیرمسلمان و حتی مخالف حضرت

۱. «شما ببینید در چهار قرن اول اسلامی، اسلام چه کرده است و بی‌دورانت در تاریخ تمدن می‌گوید تمدنی شگفت‌انگیزتر از تمدن اسلامی وجود ندارد. اگر اسلام طرفدار ثبات وجود و یک‌نواختی می‌بود، باید جامعه را در همان حد اول جامعه عرب نگاه بدارد؛ حال آنکه تمدن‌های وسیع و عجیب را در خودش جمع کرد و از مجموع آنها تمدن عظیم‌تری را به وجود آورد». (مطهری، ۱۳۹۰، ج ۲۱، ص ۵۵)

۲. «هجمه امروز وهابی‌ها علیه شیعیان، در طول تاریخ بی‌سابقه است. در تمام قرن‌ها، مسلمانان گرفتار تفرقه، ستیز، جنگ و اختلاف بودند، ولی هجمه همه‌جانبه که امروز از سوی عربستان، امارات و ایادی آنها علیه شیعیان وجود دارد، هیچ‌گاه سابقه نداشته است. هجمه‌های تبلیغاتی و جریان‌سازی رسانه‌ای از سوی بیگانگان، به ویژه فرقه وهابیت علیه مذهب شیعه و اسلام واقعی، رو به افزایش و نگران‌کننده است». (آیت‌الله جعفر سبحانی در دیدار اعضای کنگره بین‌المللی امام سجاد علیه السلام، ۱۳۹۵/۶/۲۸)

۳. مرکز تخصصی علم کلام حوزه علمیه قم تحت اشراف آیت‌الله جعفر سبحانی، مرکز فرهنگی تبلیغی آینده‌سازان تحت اشراف دفتر نهاد مقام معظم رهبری، موسسه بین‌المللی مطالعات اسلامی وابسته به مرکز مدیریت حوزه‌های علمی و موسسه شیعه‌شناسی تحت اشراف آیت‌الله مکارم شیرازی.

۴. همایش ملی غدیر خم توسط خانم مهدیه اسدی‌مقدم، مدیرعامل موسسه امیدان حضور جوان در ۱۳۹۷/۵/۲۵ در شهر تهران برگزار شده است.

علی علیه السلام، بیان می‌کند». (رضی بهابادی و همکاران، ۱۳۹۵، ص ۱۳۵)

سیمای امام علی علیه السلام، با رویکردهای متفاوتی در آثار بانوان، مورد توجه واقع شده است. مقاله «سیمای امام علی علیه السلام در آینه قرآن و حدیث»، نگاشته شده در سال ۱۳۷۹ و با رویکردی قرآنی-روایی، از جمله این مقالات است (معینی‌نیا، ۱۳۷۹، ص ۱۵۳). در این نوشتار، روایت غدیر خم از ابن هشام، گزارشگر سفر حجة الوداع بیان شده است. این رویکرد، در دهه هفتاد مورد توجه نویسندگان بوده است. در دهه هشتاد، سیمای امام علی علیه السلام در آثار ادبی، مورد توجه نویسندگان قرار گرفته است به طوری که مقالاتی با این محوریت تألیف شد. در مقاله «سیمای امام علی علیه السلام در مثنوی معنوی» که در سال ۱۳۸۵ توسط رقیه نیساری تدوین شد، نویسنده معتقد است: «در عمق افکار و عقاید مولوی، نوعی ارادت و محبت به امیرالمؤمنین علیه السلام و خاندان پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم وجود دارد» (نیساری تبریزی، ۱۳۸۵، ص ۱۵۹). نمونه دیگری از این رویکرد را می‌توان در پژوهشی با عنوان: «سیمای امام علی علیه السلام در شعر ثنائی» در سال ۱۳۸۹ مشاهده کرد. نویسنده در هر بهره از نوشتار، پس از طرح صفات امام علی علیه السلام، احادیث و روایات مربوط به آن را ذکر کرده و در پایان، نمونه ابیات مرتبط با آن مبحث را بیان داشته است. (چالاک و مرادی، ۱۳۸۹، ص ۵) در دهه نود، رویکرد ادبی به موضوع غدیر خم، در آثار نویسندگان دنبال شد و تحولی نیز در آن به وجود آورد؛ به طوری که در این دوران، نگارش مقالات ادبی، با دید مقایسه‌ای و تطبیقی صورت گرفته است. «سیمای امام علی علیه السلام در ادبیات عرب و پارسی»، نوشته مهین پری تقی‌نژاد، از جمله این نگارش‌هاست. در این مقاله، اشعار معاصر و مدرن نیز مورد توجه بوده است. (تقی‌نژاد، ۱۳۹۵، ص ۱۹)

جمع‌بندی

در تحقیق حاضر، با به‌کارگیری روش فراتحلیل، که پژوهش بر روی پژوهش‌های سایرین است، با بررسی آماری مقالات بانوان با موضوع غدیر خم، بدین نتایج دست یافتیم:

۱. مقالات بانوان (با موضوع غدیر خم) و همچنین کار مشترک آنها با آقایان، که ۶۵ مورد است، نشان می‌دهد که در طی سال‌های (۱۳۷۹ تا ۱۳۹۷ ش)، حجم نگارش مقالات، روندی افزایشی داشته و تعداد آنها از ۵ عنوان در دهه ۷۰، به ۳۵ عنوان در دهه ۹۰ رسیده است.

۲. بیشترین تعداد مقالات بانوان با موضوع غدیر خم، ۹ مورد و مربوط به دهه ۹۰ و سال ۱۳۹۳ است.

۳. رویکرد مقالات نیز با گذشت زمان، متنوع شده است. در دهه ۷۰، مقالات با چهار رویکرد: روایی، هنری، قرآنی-روایی و کلامی-عرفانی ارائه شده‌اند. در دهه ۸۰، با ده رویکرد: علوم قرآنی، روایی، کلامی، تاریخی، ادبی، هنری، ادبیات عرب، روایی-قرآنی، کلامی-تاریخی و کلامی-تفسیری و در دهه ۹۰، نیز سیزده رویکرد متفاوت شامل: علوم قرآنی، روایی، تفسیری، کلامی، تاریخی، ادبی، هنری، جغرافیایی، ادبیات عرب، مردم‌شناسی و مقالاتی از نوع ترکیبی: روایی-تاریخی، کلامی-عرفانی و کلامی-تفسیری وجود دارد.

۴. در دهه ۷۰، اغلب نگاه پژوهشگران، به مقالات روایی و قرآنی بوده، اما در دهه ۸۰، رویکردهای متنوعی کار شده است. در این دهه، رویکردهای ادبیات، تاریخ و کلام، بیشترین نوع نگارش‌ها را به خود اختصاص داده است. در دهه ۹۰، این تنوع رویکردی، افزایش می‌یابد و پژوهشگران علاوه بر رویکردهای دهه‌های قبل، وارد عرصه‌های تفسیری، عرفانی، جغرافیایی، ادبیات عرب و مردم‌شناسی نیز شده‌اند. در این میان، رویکردهای ادبیات، تاریخی، کلامی و روایی، بیشترین نوع رویکردها در این دهه بوده و بیانگر آن است که تحول چشمگیری در نگرش نویسندگان نسبت به مسائل کلامی-اعتقادی صورت گرفته است. علت این تغییر نگرش را می‌توان در عواملی همچون: بستر اجتماعی-فرهنگی و تعامل ایران با دیگر سرزمین‌ها (گفتگوی تمدن‌ها)، مدرنیته، توجه سایر ادیان به اسلام، تلاش‌های دشمنان اسلام برای منحرف ساختن نسل جوان و غفلت از ارزش‌های اصیل اسلام و تشیع، مطرح و جستجو کرد.

جدول ۱- آمار کل مقالات

کل مقالات	مشترك (بانوان و آقایان)	بانوان
۶۵	۳۱	۳۴

جدول ۲ - معرفی کل مقالات بانوان با موضوع غدیر خم

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۱	مترجم: ناهید برومند و محمدعلی محمدی قزوینی (نویسنده: سید محمد رضوی)	جاووشناسان و واقعه غدیر خم	کلادی	دارد	۸۶	مجله سفینه - ترویجی
۲	زهرا صالحی ساداتی و حسین آقا حسینی	تحلیلی بر بازنای جشن‌ها و عیدها در شعر فارسی تا سده هفتم	ادبی	دارد	۸۶	مجله جستارهای ادبی
۳	مریم هوزی شیخ طبعی و سید محمد باقر حجتی	نقد و بررسی دیدگاه‌های تفسیری فخر رازی در باب دو آیه تبلیغ و اکمال	تفسیری - کلادی	این نوشتار بر آن است تا به بیان اقوال و نظرات تفسیری فخر رازی پرداخته و با کمک ادله امامیه، اقوال و دیدگاه‌های او را به چالش کشانده و به تحلیل و نقد آنها بپردازد تا با بررسی دو آیه تبلیغ و اکمال و بیان ادله مناسب عقلی، نقلی و تاریخی، بر دیدگاه و قول امامیه مبنی بر مسئله وصایت و جانشینی حضرت علی <small>علیه السلام</small> و پس از پیمامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> صحه بگذارد	۸۸	مجله صحیفه مبین - پژوهشی
۴	نصیره باجی و قاسم بستانی	حضرت فاطمه <small>علیها السلام</small> و دفاع از ولایت	تاریخی	دارد	۸۹	مجله بانوان شیعه

محل چاپ	سال تألیف	چکیده	گونه‌شناسی	عنوان مقاله	نام نویسنده	ردیف
مجله شیعیه‌شناسی - پژوهشی	۸۹	قابل جمع بودن تصب الهی و انتخاب مردم و به فعلیت رساندن ولایت امام منصوب از جانب خداوند، بررسی شده است	کلامی تاریخی	حضرت علی <small>علیه السلام</small> و نقش آرای عمومی در شکل‌گیری نظام سیاسی آرمانی تشیع (امامت)	زهرایشگاهی فرد و بهرام نصراللهی زاده	۵
مجله مطالعات ایرانی	۸۹	دارد	ادبی	بازتاب جشن‌های ایرانی و اعیاد اسلامی در شعر شهریار	فرشته دهقانی، داریوش کاظمی و عنایت‌الله شریف پور	۶
مجله مطالعات نقد ادبی	۸۹	ندارد	روایی	بررسی سندی زیارت حضرت امیرالمؤمنین علی <small>علیه السلام</small> در روز غدیر	معصومه عبدالله و امیر توحیدی	۷
مجله نامه پارسی	۸۹	دارد	ادبی	سیمای امام علی <small>علیه السلام</small> در شعر سنایی	سارا چالاک و ایوب مرادی	۸
مجله معرفت - ترویجی	۹۰	نقش زنان و مکان نزول بر تفسیر قرآن و تعیین حوزه کاربرد آن در فهم مقصود آیات نیاوند تبتین است با ملاحظه سوره که در سال دهم هنگام بازگشت از حجة الوداع در غدیر خم بوده	علوم قرآن	حوزه ارتباط زنان و مکان نزول و تفسیر قرآن	تفسیه سادات موسوی زاده و اسماعیل سلطانی تیرامی	۹

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۱۰	شیرین سالم و عباس عرب	سیمای امام علی <small>علیه السلام</small> در اشعار سید حمیری	ادبی	داد	۹۱	مجله لسان مبین
۱۱	سمیلا باریکانی و محمد همایون سپهر	بررسی مردم‌شناختی اعیاد مذهبی در کلان‌شهر تهران	مردم‌شناسی	اعیاد مذهبی شیعه، معرفی و توصیف می‌شود	۹۲	مجله فرهنگ مردم ایران
۱۲	رعنا نصیرپور ملکی و حمید والی‌زاده	جایگاه والای امام علی <small>علیه السلام</small> و حقیقت متجلی در غدیر خم در آیین غدیریه‌های شریف رضی، ابوفراس همدانی و ابن رومی	ادبی	در این مبحث سعی شده با نگاهی نو به ترجمه و تحلیل ابیات، تصویری راستین از احساس فطری و خرد پاک این شاعران بزرگ نسبت به واقعه غدیر و جایگاه والای امیرالمومنین <small>علیه السلام</small> ارائه گردد	۹۲	مجله ادبیات شیعه
۱۳	زینب شریفان و حسن مجیدی	بررسی واقعه غدیر در شعر شاعران مسیحی	ادبی	داد	۹۲	مجله سفینه
۱۴	هاجر زمانی، رسول بلادی و علی خضری	تجلی اندیشه‌ها و حواش تاریخی شیعه در شعر سید حمیری	ادبی	ندارد	۹۳	مجله ادبیات شیعه
۱۵	مهین حاجی‌زاده و مسعود باوان پوری	بررسی ملح‌علوی در دیوان بلون العار بلون الغدیر اثر معروف عبدالمجید	ادبی	با تکیه بر روش توصیفی تحلیلی، ملح‌علوی را در این دیوان بررسی کند	۹۳	مجله پژوهش‌نامه نخب‌البلاضه

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۱۶	بتول ملکی، شهید بانو نوری و عزت‌الله مولایی نیا	آیات ولایت در پژوهش‌های فریقین؛ شبهه‌ها و پاسخ‌ها	علم قرآن	با روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از پژوهش‌ها و منابع حدیثی، کلامی، تفسیری و رجالی فریقین	۹۳	مجله مطالعات تطبیقی قرآن و حدیث
۱۷	زهرا کیانی و محمد رضا حاجی اسماعیلی	نقد آرای عثمان خمیس در کتاب نگارشی نو به تاریخ صدر اسلام در پندار انگاری واقعه غدیر	کلامی	مستندات شیعه را در مواجهه با پندار انگاری ائمه واقع تاریخی، تبیین کرده است	۹۳	مجله پژوهش‌نامه علوی
۱۸	انسیمه نجفی فرید و محمد دزفولی	عوامل و زمینه‌های عدم پذیرش ولایت امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small> در کلام حضرت زهرا <small>علیها السلام</small>	روایی-تاریخی	با بررسی خطبه‌ها، گفتگوها و روایات حضرت زهرا <small>علیها السلام</small> به واکاوی پدیدارشناسانه عدم گرایش مردم به ولایت حضرت علی <small>علیه السلام</small> می‌پردازد که عبارتند از: عوامل تیرونی (تاریخی- اجتماعی) و درونی (روانی، اعتقادی و عملی)	۹۴	مجله امامت پژوهی - پژوهشی

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۱۹	صالحه شریفی و محمد فاکر میندی	نگاهی تطبیقی به جایگاه تفسیری در مجمع البیان و مقاتیح الغیب (با محوریت آیه ولایت)	تفسیری	با روش تحلیلی توصیفی، درصدد بررسی میزان و نحوه کاربرد قواعد تفسیری نزد این دو مفسر است تا از این رهگذر، منازعات دیرینه شیعه و سنی حول موضوع ولایت، ریشه‌یابی شود	۹۴	مجله مطالعات تطبیقی قرآن و حدیث و
۲۰	هاجر خادم‌زاده بگانه و علیرضا رستمی‌هراتی	نقد دیدگاه آلوسی در آیات اکمال و تبلیغ	تفسیری کلامی	با استناد به نظر علما و مفسرین شیعه، دیدگاه آلوسی را نقد و بررسی می‌کند	۹۴	مجله نامه‌جامعه
۲۱	زهرا بابا احمدی میلانی، نصرت نیل‌ساز و محمدعلی مهدوی‌زاد	تحلیل شیوه‌های تأثیرپذیری خطبه غدیر از قرآن کریم	علوم قرآن	ابعاد امامت با تکیه بر نامه‌های امام علی <small>علیه السلام</small> تا امام باقر <small>علیه السلام</small> تحلیل شده است. بنابراین تلموس مکتوب امامت، یک مفهوم چندبعدی است که ابعادش از هم تفکاک‌ناپذیرند و لازمه پیشروایی امت، دارا بودن اوصاف الهی، اتصاف به پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> و بهره‌مندی از صفات شخصی بارز است	۹۴	مجله آموزه‌های قرآنی
۲۲	فاطمه شریعتی، کمال‌آبادی و علی‌زاد	مؤلفه‌های بنیادین امامت در نامه‌های معصومان <small>علیهم السلام</small> از امام علی <small>علیه السلام</small> تا امام باقر <small>علیه السلام</small>	کلامی	مجله تحقیقات کلامی - پژوهشی	۹۴	مجله تحقیقات کلامی - پژوهشی

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۲۳	ربابه طاهری دوست‌آباد و حسن مجیدی	سیر تاریخی بنای مسجد غدیر تا تخریب	تاریخی	دار (انگلیسی)	۹۴	مجله پژوهش‌نامه علوی
۲۴	اعظم شمس‌الدینی فرد و ابوالحسن امین مقدسی	نیم‌نگاهی به غدیریه‌های عربی	ادبی	دار	۹۵	مجله پژوهش‌نامه علوی
۲۵	مرضیه درویشی و احسان قدرت‌اللهی	گرایش‌های شیعی در تصوف عبادالدوله سمنانی	کلامی - عرفانی	دیدگاه‌های علاءالدوله درباره واقعه غدیر ختم و منصب جانشینی پیامبر ﷺ	۹۵	مجله شیعه‌شناسی
۲۶	یحیی صدیقه مکی و سید رضا موسوی و محمد رسول آهنگران	هواشناسی غدیر در پاسخ به پرسش «آیا در غدیر، هوا گرم بود؟»	جغرافیایی		۹۵	مجله معرفت‌کلامی
۲۷	پروانه عروج‌نیا و شهرام صحرائی	نگاهی نو به معنای ولایت	کلامی - عرفانی	دار	۹۶	مجله پژوهش‌نامه عرفان
۲۸	زینب سادات حسینی و عبدالرحمن باقرزاده	توم الرجبه و تحلیل مواججه شاهدان غدیر ختم با آن	تاریخی	دار	۹۶	مجله پژوهش‌نامه امامیه

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۲۹	فاطمه زهرا آل ابراهیم و عباس اسماعیلی زاده	ارزیابی ارتباط آیه هفتم سوره	علوم قرآن	مطابق برخی روایات اهل بیت <small>علیهم‌السلام</small> ، نزول سوره شرح، به‌ویژه آیه «فإذا فرغت فانصب» به واقعه غدیر خم و امامت امت اسلامی مربوط می‌شود. اثبات این مطلب، با سه چالش جدی روبه‌رو است: الف) فقدان خاستگاه روایی (ب) مکی بودن سوره (ج) هماهنگ نبودن با قرأت	۹۶	مجله علوم و قرآن و حدیث
۳۰	رزینا خواجه‌پور و علیرضا صلوریان	امامت حضرت علی <small>علیه‌السلام</small> از دیدگاه احادیث شیعه و سنی	روایی	داد	۹۶	مجله مطالعات علوم سیاسی و حقوق و فقه
۳۱	سیده زینب حسینی زاده، فتحیه فناحی زاده و محمد جانی پور	تحلیل محتوای سه خطبه غدیر با رویکرد لایه‌شناسی مضمونی	روایی	داد	۹۷	مجله مطالعات فقه حدیث
۳۲	مترجم: ناهید برونند و محمد علی محمدی قرقانی (نویسنده: سید محمد رضوی)	خاورشناسان و واقعه غدیر خم	کلامی	داد	۸۶	مجله سفینه - ترویجی

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۲۳	زهرا صالحی ساداتی و حسین آقا حسینی	تحلیلی بر بازناب جشن‌ها و عیدها در شعر فارسی تا سده هفتم	ادبی	دارد	۸۶	مجله جستارهای ادبی
۲۴	مریم هروی شیخ طبقی و سید محمدباقر حججی	نقد و بررسی دیدگاه‌های تفسیری فخر رازی در باب ده آیه تبلیغ و اکمال	تفسیری- کلامی	این نوشتار بر آن است تا به بیان اقوال و نظرات تفسیری فخر رازی پرداخته و با کمک ادله امامیه، اقوال و دیدگاه‌های او را به چالش کشاند و به تحلیل و نقد آنها بپردازد تا با بررسی دو آیه تبلیغ و اکمال و بیان ادله مناسب عقلی، نقلی و تاریخی، بر دیدگاه و قول امامیه مبنی بر مسئله وصایت و جانشینی حضرت علی <small>علیه السلام</small> و پس از پیمامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> صحه بگذارد	۸۸	مجله صحیفه مبین- پژوهشی

جدول ۳- معرفی مقالات مشترک بانوان و آقایان با موضوع غدیر خم

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۱	مترجم: ناهید پرومند و محمدعلی محمدی قره‌قانی (نویسنده: سید محمد رضوی)	خاورشناسان و واقعه غدیر خم	کلامی	دارد	۸۶	مجله سفینه- ترویجی
۲	زهرا صالحی ساداتی و حسین آقا حسینی	تحلیلی بر بازناب جشن‌ها و عیدها در شعر فارسی تا سده هفتم	ادبی	دارد	۸۶	مجله جستارهای ادبی
۳	مریم هرمزی شیخ طبعی و سید محمدباقر حججی	نقد و بررسی دیدگاه‌های تفسیری فخر رازی در باب دو آیه تبلیغ و اکمال	تفسیری- کلامی	این نوشتار بر آن است تا به بیان اقوال و نظرات تفسیری فخر رازی پرداخته و با کمک ادله امامیه، اقوال و دیدگاه‌های او را به چالش کشانده و به تحلیل و نقد آنها بپردازد تا با بررسی دو آیه تبلیغ و اکمال و بیان ادله مناسب عقلی، نقلی و تاریخی، بر دیدگاه و قول امامیه مبنی بر مسئله وصایت و جانشینی حضرت علی <small>علیه السلام</small> پس از پیامبر <small>صلی الله علیه و آله</small> صحه بگذارد	۸۸	مجله صحیفه مبین- پژوهشی
۴	نصرت باجی و قاسم بستانی	حضرت فاطمه <small>علیها السلام</small> و دفاع از ولایت	تاریخی	دارد	۸۹	مجله بانوان شیعه

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۵	زهرا پیشنگاهی فرد و بهرام نصرالاهی زاده	حضرت علی <small>علیه السلام</small> و نقش آرای عمومی در شکل‌گیری نظام سیاسی آرمانی تشیع (امامت)	کلامی تاریخی	قابل جمع بودن نصب الهی و انتخاب مردم و به فعلیت رساندن ولایت امام منصوب از جانب خداوند، بررسی شده است	۸۹	مجله شیعیه‌شناسی - پژوهشی
۶	فرشته دهقانی، داریوش کاظمی و عنایت‌الله شریف‌پور	بازتاب جشن‌های ایرانی و اعیاد اسلامی در شعر شهریار	ادبی	دارد	۸۹	مجله مطالعات ایرانی
۷	معصومه عبدالله و امیر توحیدی	بررسی مستند زیارت حضرت امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small> در روز غدیر	روایی	ندارد	۸۹	مجله مطالعات نقد ادبی
۸	سارا چالاک و ایوب مرادی	سیمای امام علی <small>علیه السلام</small> در شعر مسالیمی	ادبی	دارد	۸۹	مجله نامه پارسی
۹	نفسه سادات موسوی‌زاده و اسماعیل سلطانی بیرامی	حوزه ارتباط زمان و مکان نزول و تفسیر قرآن	علوم قرآن	نقش زمان و مکان نزول بر تفسیر قرآن و تعیین حوزه کاربرد آن در فهم مقصود آیات نیازمند تبیین است با ملاحظه سوره که در سال دهم هنگام باگشت از حجه الوداع در غدیر خم بوده	۹۰	مجله معرفت - ترویجی

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۱۰	شیرین سالم و عباس عرب سمیلا باریگانی و محمد همایون سپهر	سیمای امام علی <small>علیه السلام</small> در اشعار سید حمیری	ادبی	دارد	۹۱	مجله لسان مبین
۱۱	رعنا نصیریپور ملکی و حمید والی زاده	جایگاه والای امام علی <small>علیه السلام</small> و حقیقت متجلی در غدیر خیم در آئینه غدیریته‌های شریف رضی، ابوفراس همدانی و ابن رومی	مردم‌شناسی	اصیاد مذهبی شیعه، معرفی و توصیف می‌شود در این موزن سعی شده با گاهی نو به ترجمه و تحلیل ابیات، تصویری راستین از احساس فطری و خرد پاک این شاعران بزرگ نسبت به واقعه غدیر و جایگاه والای امیرالمومنین <small>علیه السلام</small> ارائه گردد	۹۲	مجله فرهنگ مردم ایران
۱۲	زینب شریفان و حسن مجیدی	بررسی واقعه غدیر در شعر شاعران مسیحی	ادبی	دارد	۹۲	مجله سفینه
۱۳	هاجر زمانی، رسول بالوی و علی خضری	تجلی اندیشه‌ها و حوادث تاریخی شیعه در شعر سید حمیری	ادبی	ندارد	۹۳	مجله ادبیات شیعه

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۱۵	مهندس حاجی زاده و مسعود باران پوری	بررسی مدح علوی در دیوان بلون العاز بلون العذیر اثر معروف عبدالمجید	ادبی	با تکیه بر روش توصیفی تحلیلی، مدح علوی را در این دیوان بررسی کند	۹۳	مجله پژوهش‌نامه نهج البلاغه
۱۶	بتول ملکی، شهید بانو نوری و عزت‌الله مولایی نیا	آیات ولایت در پژوهش‌های فریقین؛ شبهه‌ها و پاسخ‌ها	علوم قرآن	با روش توصیفی تحلیلی و با استفاده از پژوهش‌ها و منابع حدیثی، کلامی، تفسیری و رجالی فریقین	۹۳	مجله مطالعات تطبیقی قرآن و حدیث
۱۷	زهره کیانی و محمد رضا حاجی اسماعیلی	نقد آرای عثمان خمیس در کتاب نگارشی نو به تاریخ صدر اسلام در پندارنگاری واقعه غدیر	کلامی	مستندات شیعه را در مواجهه با پندارنگاری این واقعه تاریخی، تبیین کرده است	۹۳	مجله پژوهش‌نامه علوی
۱۸	انسیه نجفی فرید و محمد دزفولی	عوامل و زمینه‌های عدم پذیرش ولایت امیرالمؤمنین <small>علیه السلام</small> در کلام حضرت زهرا <small>علیها السلام</small>	روایی - تاریخی	با بررسی خطبه‌ها، گفتگوها و روایات حضرت زهرا <small>علیها السلام</small> به واکاوی پدیدارشناسانه عدم گرایش مردم به ولایت حضرت علی <small>علیه السلام</small> می‌پردازد که عبارتند از: عوامل بیرونی (تاریخی - اجتماعی) و درونی (روانی، اعتقادی و عملی)	۹۴	مجله امامت پژوهی - پژوهشی

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۱۹	صالحه شیرینی و محمد فاکر میندی	نگاهی تطبیقی به جایگاه تفسیری در مجمع البیان و مفاتیح الغیب (با محوریت آیه ولایت)	تفسیری	با روش تحلیلی توضیحی، درصدد بررسی میزان و نحوه کاربرد قواعد تفسیری نزد این دو مفسر است تا از این رهگذر، منازعات دیرینه شیعه و سنی حول موضوع ولایت، ریشه‌یابی شود	۹۴	مجله مطالعات تطبیقی قرآن و حدیث
۲۰	هاجر خادم‌زاده یگانه و علیرضا رستمی هراتی	نقد دیدگاه آلوسی در آیات اکمال و تبلیغ	تفسیری کلامی	با استناد به نظر علما و مفسرین شیعه، دیدگاه آلوسی را نقد و بررسی می‌کند	۹۴	مجله نامه جامعه
۲۱	زهرا بابا احمدی میلانی، نصرت نیل‌ساز و محمدعلی مهدوی‌راد	تحلیل شیوه‌های تأثیرپذیری خطبه غدیر از قرآن کریم	علم قرآن	دارد	۹۴	مجله آموزه‌های قرآنی
۲۲	فاطمه شریعتی کمال‌آبادی و علی‌راد	مؤلفه‌های بنیادین امامت در نامه‌های معصومان <small>علیهم‌السلام</small> از امام علی <small>علیه‌السلام</small> تا امام باقر <small>علیه‌السلام</small>	کلامی	ابعد امامت با تکیه بر نامه‌های امام علی <small>علیه‌السلام</small> تا امام باقر <small>علیه‌السلام</small> تحلیل شده است. بنابراین، تصویب مکتوب امامت، یک مفهوم چندبعدی است که ابعدش از هم تفکیک‌ناپذیرند و لازمه پیشوایی امت، دارا بودن اوصاف الهی، اتصاف به پیامبر <small>صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم</small> و بهره‌مندی از صفات شخصی بارز است	۹۴	مجله تحقیقات کلامی - پژوهشی

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۲۳	ربابه طاهری دوست‌آباد و حسن مجیدی	سیر تاریخی بنای مسجد غدیر تا تخریب غدیرگاهی به نیم‌گاهی عربی	تاریخی	دارد (انگلیسی)	۹۴	مجله پژوهش‌نامه علمی
۲۴	اعظم شمس‌الدینی فرد و ابوالحسن امین مقدسی	غدیریه‌های عربی	ادبی	دارد	۹۵	مجله پژوهش‌نامه علمی
۲۵	مرضیه درویشی و احسان قدرت‌اللهی	گرایش‌های شیعی در تصوف علاءالدوله سمنانی	کلامی - عرفانی	دیدگاه‌های علاءالدوله درباره واقعه غدیر خم و منصب جانشینی پیامبر ﷺ	۹۵	مجله شیعه‌شناسی
۲۶	بی‌بی صدیقه مکی و سید رضا موسوی و محمد رسول آهنگران	هرشناسی غدیر در پاسخ به پرسش «آیا در غدیر، هوا گرم بود؟»	جغرافیایی		۹۵	مجله معرفت‌کلامی
۲۷	پروانه عروج‌نیا و شهرام صحرائی	نگاهی نوبه معنای ولایت	کلامی - عرفانی	دارد	۹۶	مجله پژوهش‌نامه عرفان
۲۸	زینب سادات حسینی و عبدالرحمن باقرزاده	یوم الرجبه و تحلیلی مواجبه شاهدان غدیر خم با آن	تاریخی	دارد	۹۶	مجله پژوهش‌نامه امامیه

ردیف	نام نویسنده	عنوان مقاله	گونه‌شناسی	چکیده	سال تألیف	محل چاپ
۲۹	فاطمه زهرا آل ابراهیم و عباس اسماعیلی زاده	ارزیابی ارتباط آیه هفتم سوره انشراح با نصب امام علی <small>علیه السلام</small>	علوم قرآن	مطابق برخی روایات اهل بیت <small>علیهم السلام</small> ، نزول سوره شرح؛ به ویژه آیه «فاذا فرغت فانصب»؛ به واقعه غدیر خم و امامت امت اسلامی مربوط می‌شود. اثبات این مطلب؛ با سه چالش جدی روبه‌رو است: الف) فقدان خاستگاه روایی ب) مکی بودن سوره ج) هماهنگ نبودن با قرانت	۹۶	مجله علوم و قرآن و حدیث
۳۰	رزیتا خواجه پور و علیرضا صابریان	امامت حضرت علی <small>علیه السلام</small> از دیدگاه احادیث شیعه و سنی	روایی	دارد	۹۶	مجله مطالعات علوم سیاسی و حقوق و فقه
۳۱	سیده زینب حسینی زاده، فتحیه فتاحی زاده و محمد جانی پور	تحلیل محتوای سه خطبه غدیر با رویکرد لایه‌شناسی مضمونی	روایی	دارد	۹۷	مجله مطالعات فهم حدیث

مردم‌شناسی	ادبیات عرب	جغرافیایی	کلامی	تفسیری	کلامی	تاریخی	کلامی عرفانی	کلامی	علوم قرآنی	تفسیری	تاریخی	روایی	تاریخی	روایی قرآنی	روایی	هنری	ادبی	سال
							-											۷۹
																		۸۰
																		۸۱
						۱												۸۳
											۱							۸۴
												۱						۸۵

جدول ۵- آمار رونکردها در بازه زمانی ۱۳۷۹-۱۳۹۷

دهه	تعداد مقالات
دهه ۷۰	۵
دهه ۸۰	۲۵
دهه ۹۰	۳۵

جدول ۴- آمار مقالات در دهه‌ها

																				مردم‌شناسی
			-	-																ادبیات عرب
			-																	جغرافیایی
																				کلامی
																				تفسیری
																				کلامی
																				تاریخی
																				کلامی عرفانی
																				کلامی
																				علوم قرآنی
																				تفسیری
																				تاریخی
																				روایی
																				تاریخی
																				روایی قرآنی
																				روایی
																				هنری
																				ادبی
																				سال
۸۶																				
۸۷																				
۸۸																				
۸۹																				
۹۰																				
۹۱																				
۹۲																				
۹۳																				
۹۴																				
۹۵																				
۹۶																				
۹۷																				

فهرست منابع

۱. ارفع، فاطمه سادات، ۱۳۸۴ ش، «حامیان ولایت»، بانوان شیعه، ش ۳.
۲. برومند، ناهید و محمدی قره قانی، محمدعلی، ۱۳۸۶ ش، «خاورشناسان و واقعه غدیر خم»، سفینه، ش ۱۴.
۳. پاکروان، مرضیه، ۱۳۸۴ ش، «مرز نوآوری و بدعت»، نامه جامعه، ش ۱۷.
۴. تقی نژاد، مهین پری، ۱۳۹۵ ش، «سیمای امام علی علیه السلام در ادبیات عرب و پارسی»، تحقیقات جدید در علوم انسانی، ش ۷.
۵. چالاک، سارا و مرادی، ایوب، ۱۳۸۹ ش، «سیمای امام علی علیه السلام در شعر سنایی»، نامه پارسی، ش ۵۳.
۶. رضی بهابادی، بی بی سادات، فتاحی زاده، فتحیه؛ حاجی عسگری، زهرا و معتمد لنگرودی، فرشته، ۱۳۹۵ ش، «روش شناسی استنادهای علامه امینی در اثبات ولایت امام علی علیه السلام در الغدیر»، پژوهش نامه نهج البلاغه، ش ۵۰.
۷. زاهدی، شمس السادات و محمدی، ابوالفضل، ۱۳۸۴ ش، «فرا تحلیل راهی به سوی شناسایی ارزشیابی ترکیب و تلخیص پژوهش های گذشته»، فصلنامه مطالعات مدیریت، ش ۴۷.
۸. سبحانی، جعفر، ۱۳۹۵ ش، کنگره بین المللی امام سجاد علیه السلام، برگرفته از: www.tohid.ir
۹. شریفیان، زینب و مجیدی، حسن، ۱۳۹۲ ش، «بررسی واقعه غدیر در شعر شاعران مسیحی»، سفینه، ش ۳۸.
۱۰. شمس، علیرضا، ۱۳۸۷ ش، «غدیر خم در آثار شرق شناسان»، pajoohe.ir.
۱۱. عابدی، احمد؛ عربی، حمیدرضا و محمدزاده، فاطمه، ۱۳۸۵ ش، «درآمدی بر روش پژوهش فراتحلیل در تحقیقات آموزشی»، حوزه و دانشگاه، ش ۴۹، ص ۱۲۱ - ۱۴۰.
۱۲. فرهنگدینور، فهیمه، ۱۳۸۳ ش، «جانشینی پیامبر صلی الله علیه و آله، انتقال کاریزما»، تاریخ اسلام، ش ۱۸.
۱۳. کیانی، محمدحسین، ۱۳۹۲ ش، «چالش تربیت اسلامی»، تربیت تبلیغی، ش ۱.
۱۴. لالائی، آرزینا، ۱۳۸۱ ش، نخستین اندیشه های شیعی، ترجمه: فریدون بدره ای، تهران: شر فروزان فر.
۱۵. مطهری، مرتضی، ۱۳۹۰ ش، مجموعه آثار، تهران: صدرا.
۱۶. معینی نیا، مریم، ۱۳۷۹ ش، «بررسی فضایل حضرت علی علیه السلام و مسئله امامت»، فقه و حقوق خانواده، ش ۲۸.
۱۷. مکی، بی بی صدیقه؛ موسوی واعظ، سید رضا و آهنگران، محمدرسول، ۱۳۹۵ ش، «هواشناسی غدیر»، معرفت کلامی، ش ۱.
۱۸. نصیرپور ملکی، رعنا و والی زاده، حمید، ۱۳۹۲ ش، «جایگاه والای امام علی علیه السلام و حقیقت متجلی در غدیر خم در آیین غدیریه های شریف رضی، ابوفراس همدانی و ابن رومی»، ادبیات شیعه، ش ۳۰.
۱۹. نیساری تبریزی، رقیه، ۱۳۸۵ ش، «تبیین دیدگاه مولانا در مورد امیرمومنان علیه السلام و بازنمایی جلوه هایی از کلام ایشان در اشعار مولانا»، ادبیات عرفانی و اسطوره شناختی، ش ۳.
۲۰. پایگاه اطلاع رسانی دفتر مقام معظم رهبری؛ <http://www.leader.ir/fa>